

Is het depressie? Of eenzaamheid?

Natasja Schutter
Ouderenspsychiater Arkin

Gerichte zorg voor het beste resultaat 7 mei 2019, Groningen

Disclosure belangen N. Schutter

(potentiële) belangenverstrengeling	Geen
Voor bijeenkomst mogelijk relevante relaties met bedrijven	Bedrijfsnamen
- Sponsoring of onderzoeksgeld - Honorarium of andere (financiële) vergoeding - Aandeelhouder - Andere relatie, namelijk ...	

Overzicht activiteiten
21 september tot 1 oktober 2017, Amsterdam C

WEEK TEGEN EENZAAMHEID

Uitnodiging BENEFIETAVOND 'SAMEN TEGEN EENZAAMHEID'

MAAGSE COMMUNITY TEGEN EENZAAMHEID

magazine

Inhoud:

- Eenzaamheid
- Verband eenzaamheid – depressie
- Effect eenzaamheid op morbiditeit en mortaliteit
- Eenzaamheid bij oudere psychiatrische patiënten

casuïstiek

- ♀ 72 jaar
- Echtgenoot hartstilstand
- Nadien inactief, apathisch
- Relatieproblemen
- "Iedereen blijft weg"

- ♀ 70 jaar
- Paniekaanvallen, angstklachten
- Half jaar geleden verhuisd
- Geen contact meer met kinderen

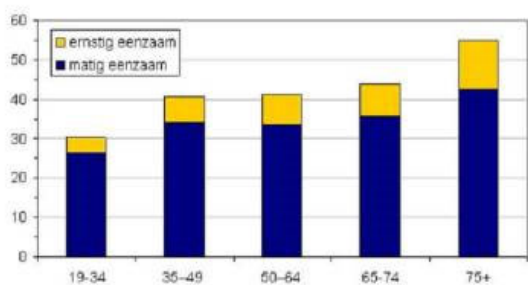
- 'Doet haar verhaal op aanklagende wijze, waarbij zij direct fel reageert als onderzoeker iets zegt of doet dat haar niet bevalt'.
- 'gegeneraliseerde angststoornis bij psychosociale problemen, chronische pijn en persoonlijkheidsproblematiek'.

Eenzaamheid:

Subjectief ervaren van een gemis aan (kwaliteit van) sociale relaties

- Sociale eenzaamheid: beperkte sociale contacten
- Emotionele eenzaamheid: afwezigheid van intiem, hecht contact

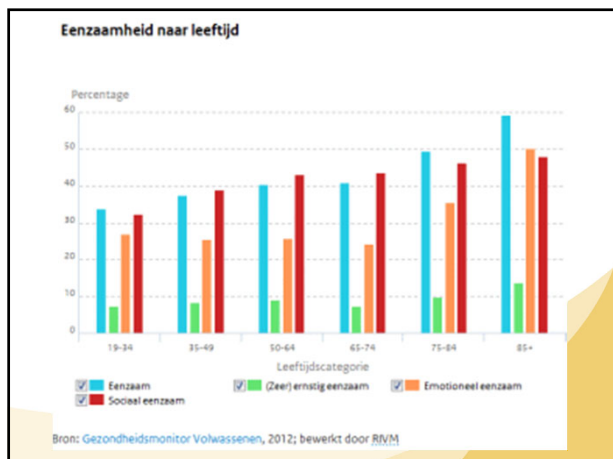

Bron: Regionaal Kompas Volksgezondheid

Eenzaamheidscijfers algemene bevolking

- 50-64: 40%
- 65-74: 41%
- 75-84: 50%
- 85+: 59%
- Ernstig eenzaam: 9-14%

Bron: [Gezondheidsmonitor Volwassenen 2012, GGD'en, CBS en RIVM](#)

Eenzaamheid en depressie

- Wederzijdse beïnvloeding¹
- Eenzaam → depressief²
- Combinatie: 2 x zo hoge mortaliteit³
- Longitudinaal onderzoek: bij eenzame mannen hogere ernst van depressie⁴

» ¹ Cacioppo et al. 2010; ² Holwerda et al., submitted; ³ Stek et al. 2005
 » ⁴ Van den Brink et al. 2017

Effect eenzaamheid op morbiditeit en mortaliteit

- Uit literatuur
- Onderzoek bij **NESDO**®

Ziekte last van eenzaamheid

- ↑ morbiditeit en mortaliteit ¹
- Hypertensie ²
- Obesitas ³
- Metabool syndroom ³

¹ Penninx e.a. 1997, Holwerda e.a. 2012, Perissinotto e.a. 2012
² Cacioppo e.a. 2002, Steptoe e.a. 2004, Hawkey e.a. 2006
³ Lauder e.a. 2006, Whisman e.a. 2010

Ziekte last van eenzaamheid

- Hart- en vaatziekten ¹
- Veranderingen in immuunrespons ²
- Endocriene veranderingen ²
- Roken³
- Dementie⁴

¹ Thurston and Kubzansky 2009, Christiansen e.a. 2016
² Hawkey e.a. 2003, Lauder e.a. 2006, O'Lunaigh e.a. 2012
³ Christiansen e.a. 2016
⁴ Holwerda e.a. 2014

Onderzoek binnen NESDO: HVZ

- Eenzaamheid geassocieerd met morbiditeit en mortaliteit*
- Onderliggend mechanisme?
- Hart- en vaatziekten?

→ meer hart- en vaatziekten bij eenzamen?

*(Cacioppo et al. 2002, Cacioppo et al. 2006, Hawkey et al. 2006, O'Lunaigh and Lawlor 2008, Holwerda et al. 2012)

NESDO: hart- en vaatziekten

- Cross-sectioneel
- 477 ouderen
- Verband eenzaamheid – HVZ
- Logistische regressie-analyse
- Interactie met depressie en met sekse

Onderzoek binnen NESDO: HVZ

Associatie eenzaamheid en hart- en vaatziekten:

- Alleen verband bij vrouwen (OR 1.10, $p=0.02$)¹
- Verklaard door depressie¹

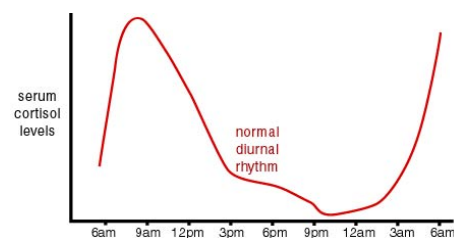
¹Hegeman et al., Int J Geriatr Psychiatry 2017

Onderzoek binnen NESDO: cortisol

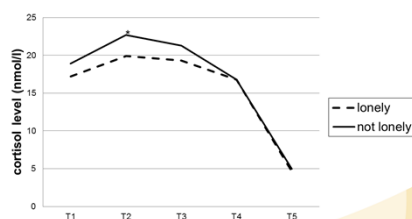
- Eenzaamheid geassocieerd met morbiditeit en mortaliteit*
- Onderliggend mechanisme?
- HPA-as?

*(Cacioppo et al. 2002, Cacioppo et al. 2006, Hawkey et al. 2006, O'Luanigh and Lawlor 2008, Holwerda et al. 2012)

Cortisol dagritme

Resultaten

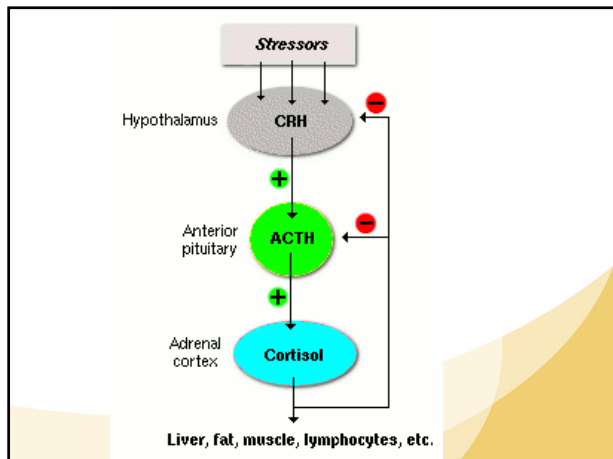

Onderzoek binnen NESDO

Associatie eenzaamheid met cortisol:

- Verband eenzaamheid met verlaagde cortisolsecretie¹
- Verminderde dexamethason suppressie¹

¹ Schutter et al., J Psychosom Research 2017

Mogelijke effecten van verlaagd cortisol

- ↓ cortisol → ↑ secretie van inflammatoire cytokines ¹
- cortisol reguleert verplaatsen van immuuncellen ²
- ↓ cortisol geassocieerd met: autoimmuunaandoeningen, ontsteking, pijn, asthma, allergieën, kwetsbaarheid ³

¹ McEwen 1998

² McEwen and Stellar 1993

³ Heim e.a. 1999, Johar e.a. 2014

Eenzaamheid bij oudere psychiatrische patiënten

- Onderzoek bij Arkin, ouderen ambulant
- Tussen sept. 2013 en feb. 2018
- Prevalentie bij oudere psychiatrische patiënten?
- Verband met depressie?

Onderzoeksofzet

- Alle aangemelde patiënten ≥ 60 jaar bij de ambulante teams
- Gedurende minstens 1 jaar
- Ca. 1200 patiënten per jaar
- Exclusie: MMSE < 21 of niet in staat tot informed consent

Onderzoeksofzet

Vragenlijsten:

- De Jong Gierveld eenzaamheidsvragenlijst
- GDS-15
- HADS-A
- Tilburg Frailty Indicator
- MMSE
- Audit
- NNGB

Onderzoeksoepzet

- “Voelt u zich eenzaam?”
- Sociale isolatie: vertrouwenspersoon, sociale steun, partnerstatus
- Netwerkgrootte

1. Er is altijd wel iemand in mijn omgeving bij wie ik met mijn dagelijkse probleempjes terecht kan	Nee!!	Nee	Min of meer	Ja	Ja!!
2. Ik mis een echt goede vriend of vriendin	Nee!!	Nee	Min of meer	Ja	Ja!!
3. Ik ervaar een leegte om me heen	Nee!!	Nee	Min of meer	Ja	Ja!!
4. Er zijn genoeg mensen op wie ik in geval van nood kan terugvallen	Nee!!	Nee	Min of meer	Ja	Ja!!
5. Ik mis gezelligheid om me heen	Nee!!	Nee	Min of meer	Ja	Ja!!
6. Ik vind mijn kring van kennissen te beperkt	Nee!!	Nee	Min of meer	Ja	Ja!!
7. Ik heb veel mensen op wie ik volledig kan vertrouwen	Nee!!	Nee	Min of meer	Ja	Ja!!
8. Er zijn voldoende mensen met wie ik me nauw verbonden voel	Nee!!	Nee	Min of meer	Ja	Ja!!
9. Ik mis mensen om me heen	Nee!!	Nee	Min of meer	Ja	Ja!!
10. Vaak voel ik me in de steek gelaten	Nee!!	Nee	Min of meer	Ja	Ja!!
11. Wanneer ik daar behoefte aan heb kan ik altijd bij mijn vrienden terecht	Nee!!	Nee	Min of meer	Ja	Ja!!

Eenzaamheid: cijfers – voorlopige resultaten

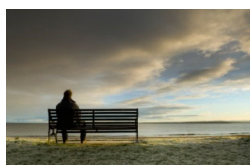
- 187 deelnemers
- Eenzaam: 79,1 %
- Mannen: 83,3%
- Vrouwen: 75,5%
- Niet significant verschillend

Eenzaamheid: cijfers

- Ernstig eenzaam: 36,3%
- Mannen: 30,9%
- Vrouwen: 40,8%
- Niet significant verschillend

Eenzaamheidsvraag

- ‘Voelt u zich eenzaam?’
- Correlatie met eenzaamheid: 96% scoort eenzaam op de J G ($p < 0,001$)

Correlatie eenzaamheid – sociale situatie

- 1-persoonshuishouden: 85 % eenzaam
- Samenwonend/gehuwd: 53 % eenzaam
- $p = 0,004$

Relatie eenzaamheid - depressie

- Behandelduur
- Aantal contacten
- Aantal behandelaars
- Score op HoNOS 65+

Relatie eenzaamheid - depressie

- Met depressie: 49
- Daarvan niet eenzaam: 8
- Geen significante verschillen
- Andere factoren van belang: hoeveelheid personen in huishouden, partnerstatus, sociale steun

Conclusie:

- Eenzaamheid neemt toe met de leeftijd
- Is geassocieerd met verlaagd cortisol
- Komt veel voor bij oudere psychiatrische patiënten
- Kan beloop depressie beïnvloeden
- Vraag ernaar!

**Bedankt voor
uw aandacht**

Gerichte zorg voor het beste resultaat

Behandeling en preventie

Groepsactiviteiten in woonzorgcentra: 'goed gezelschap in een groot huis'

- 3 jaar lang
- Kleinschalig
- Herinneringen ophalen
- Soos

Behandeling en preventie

Esc@pe: internet-aan-huis project

- 3 jaar lang
- Pc aan huis
- 5 lessen: emailen en internetten
- Ondersteund door vrijwilligers

Behandeling en preventie

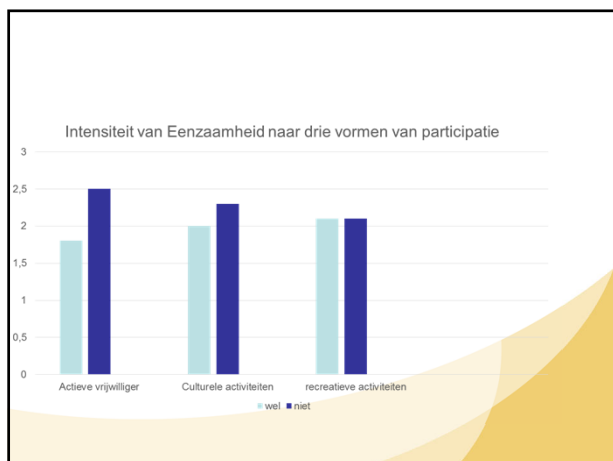
Cursus 'Zin in vriendschap'

- 12 wekelijkse bijeenkomsten
- 55+ vrouwen
- Inrichten sociale leven
- Zelfwaardering
- Sociale vaardigheid

Behandeling en preventie

Vriendendienst/maatjesproject

- Vriendschappelijk contact met vrijwilliger
- Sociale activiteiten
- Getrainde vrijwilligers
- Op basis van gelijkwaardigheid en respect

Systematic review

Groepsinterventies:

- Voorlichting
- Social support

1-op-1 interventies

Huisbezoeken/telefonische contacten

Succesvolle interventies

- Groepsvorm: voorlichting/training of 'social support'
- Specifieke groepen
- Binnen een bestaande setting
- Procesevaluatie

Cattan et al. 2005